

Κώστας Μελάς¹

Η σαστισμένη Ευρώπη σε περιδίνηση καταστροφής²

A. Η απόκλιση των οικονομιών της ζώνης του ευρώ καθοριστικός παράγοντας της αποτυχίας του ευρωπαϊκού σχεδίου

1 Η μέχρι σήμερα πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση πραγματοποιήθηκε χωρίς ποτέ να αντιμετωπισθούν οι θεμελιώδεις αντιθέσεις στο εσωτερικό της ΕΕ. Θεμελιώδεις και πάγιες αντιθέσεις, όχι απλές αποκλίσεις θέσεων, ποικιλία απόψεων ή έστω ιδεολογικές συγκρούσεις. Αναφερόμαστε σε αντιθέσεις που άπτονται της πολιτικής ενοποίησης, η οποία άλλωστε αποτελούσε τον καταληκτικό στόχο του ενοποιητικού εγχειρήματος. Τις αντιθέσεις αυτές οι ευρωπαϊκές πολιτικές ελίτ με την μέχρι σήμερα ακολουθούμενη διαδικασία για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση δεν θέλησαν να τις αντιμετωπίσουν. Παραμερίστηκαν με επιμέλεια, κρύφτηκαν κάτω από το χαλί. Η προώθηση της ολοκλήρωσης ουσιαστικά στηρίχθηκε σε «μη-λύση» των

¹ Δρ. Οικονομικών, διδάσκων Διεθνή Οικονομικά & Τραπεζική, Πάντειο Πανεπιστήμιο

² Το κείμενο αποτελεί την εισήγηση του συγγραφέα στη διαδικτυακή εκδήλωση που διοργάνωσε το Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς στις 30 Απριλίου 2020 με τίτλο «Η Ευρώπη στην “εντατική”. Πολιτικές και οικονομικές διαστάσεις της νέας κρίσης», στο πλαίσιο του κύκλου εκδηλώσεων «Κοινωνία, οικονομία & πολιτική στην μετα-σovid19 εποχή». Αναλυτικές πληροφορίες, καθώς και το υλικό (βίντεο) της εκδήλωσης υπάρχουν στην [ιστοσελίδα του ΙΝΠ](#).

βασικών προβλημάτων. Αυτή η λογική της ολοκλήρωσης ήταν απολύτως σύμφωνη με τη «μέθοδο Μονέ» η οποία στηρίζεται, ως γνωστό, στην αλληλουχία κρίσεων. **Με τα ίδια τα λόγια του Μονέ : «Η Ευρώπη θα συντίθεται μέσω κρίσεων και δεν θα είναι παρά το άθροισμα των λύσεων που η ίδια θα φέρει στις λύσεις αυτές». Η κρίση αποτέλεσε πάντοτε ανάγκη γιατί μόνο έτσι η λύση, ο τελικός συμβιβασμός επεκτεινόταν και σε άλλους τομείς, διευρύνοντας το φάσμα των τομέων της από κοινού δράσης, βαθαίνοντας την ολοκλήρωση.** Αποτέλεσμα αυτής της νεολειτουργικής λογικής ήταν και η διαμόρφωση των ευρωπαϊκών θεσμών κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο με προεξάρχουσα την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. **Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση υπήρξε προϊόν μιας συνωμοσίας των πολιτικών ελίτ.**

Οι ευρωπαϊκές πολιτικές ελίτ αντελήφθησαν εγκαίρως ότι η επέκταση της ενοποίησης σε χώρους που παράγουν σύγκρουση και όχι συναίνεση, εκεί δηλαδή όπου διακυβεύεται η ίδια η αυτονομία των κρατών, όπως στους χώρους της «υψηλής πολιτικής» θα υπονόμει την επιχειρησιακή ικανότητα της υπερεθνικής μεθόδου να ορίσει το κοινό συμφέρον και να το αναδείξει μέσα από συντονισμένες μορφές συλλογικής δράσης.

Η ενοποίηση βασίσθηκε στην παθητική συναίνεση των πολιτών των ευρωπαϊκών χωρών, οι οποίοι θεώρησαν κατ' αρχάς αδιάφορα τα γενόμενα λόγω της σαφούς έλλειψης ενημέρωσης, δεδομένου ότι οι διαδικασίες προώθησης της ολοκλήρωσης γίνονταν (και γίνονται) «εξ υφαρπαγής» – «στα μουλωχτά» – και δευτερευόντως επειδή φαίνεται ότι «πείσθηκαν» μέσω μιας βασικής υπόσχεσης εκ μέρους των ευρωπαϊκών πολιτικών ηγεσιών ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση θα έχει θετικές οικονομικές επιδράσεις στην καθημερινότητά τους και στην γενικότερη ευημερία τους, φθάνει να εγκαταλειφθεί κάθε είδος «λαϊκισμού» που δημιουργεί μόνο προβλήματα στην οικονομία.

2. Σε αυτό το πλαίσιο αντιλήψεων, επιλέχθηκε η οικονομία ως ο χώρος που θα επιχειρείτο πρωταρχικά η σύγκλιση των επιμέρους ευρωπαϊκών οικονομιών έτσι ώστε, η πολιτική ενοποίηση να ακολουθούσε, υπό μια έννοια, ως ώριμος καρπός. Όλες οι εθνικές αρχηγείες των επιμέρους χωρών και ειδικά των «μεγάλων», γνώριζαν (και γνωρίζουν) ότι η πολιτική ενοποίηση (με όποια μορφή) αποτελεί τη βασική προϋπόθεση, την ικανή και αναγκαία συνθήκη, για τη λειτουργία μιας οικονομικής και νομισματικής ζώνης με βάση τα ιστορικά πραγματικά χαρακτηριστικά των

υπαρχόντων εθνικών κρατών. Με αυτόν το σχεδιασμό οι ευρωπαϊκές πολιτικές και οικονομικές αρχηγεσίες έθεσαν σε εφαρμογή το σχέδιο για τη σύγκλιση των οικονομιών των συμμετεχουσών χωρών. Σύμφωνα με τους ιθύνοντες της ΕΕ, η ενίσχυση της βιώσιμης οικονομικής σύγκλισης μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ κατέχει κεντρική θέση στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και ιδιαίτερα στη συζήτηση για τη βάθυνση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ). Η σύγκλιση συμβάλλει στην ομαλή λειτουργία της ΟΝΕ και μακροπρόθεσμα στην οικονομική ανάπτυξη και στην κοινωνική και πολιτική συνοχή της ΕΕ στο σύνολό της.

Υπάρχουν διαφορετικές διαστάσεις της οικονομικής σύγκλισης στην ΕΕ, συγκεκριμένα, η πραγματική, η ονομαστική, η κυκλική και η διαρθρωτική. Αυτή που μας ενδιαφέρει είναι η πραγματική σύγκλιση. **Ως πραγματική σύγκλιση ορίζεται η διαδικασία σύγκλισης των εισοδημάτων (κατά κεφαλήν ΑΕΠ) και εξομοίωσης των επιπέδων διαβίωσης και συνιστά πολιτικό στόχο κατοχυρωμένο στη Συνθήκη για τη λειτουργία της ΕΕ.**

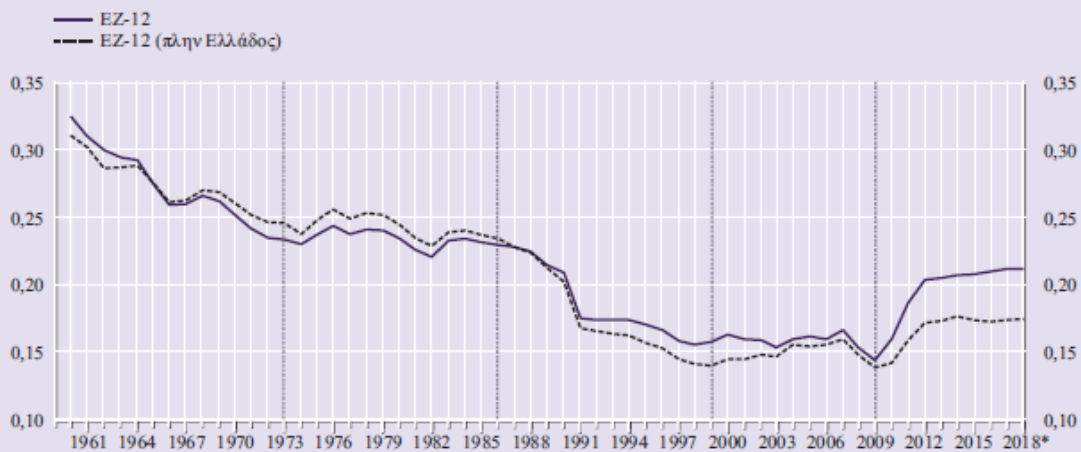
Ας δούμε πως εξελίχθηκε ιστορικά η διαδικασία πραγματικής σύγκλισης των χωρών της ΕΕ.

Οι 12 χώρες που συμμετείχαν αρχικά στην ευρωζώνη (ΕΖ-12) παρουσίασαν σε γενικές γραμμές μια πορεία πραγματικής σύγκλισης από το 1960 μέχρι και περίπου την έναρξη της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2007-08. Η σύγκλιση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μπορεί να διακριθεί σε δύο φάσεις: (α) από το 1960 και μέχρι την πετρελαϊκή κρίση του 1973, κατά την οποία το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις περισσότερες χώρες χαμηλότερων εισοδημάτων (π.χ. Ελλάδα, Πορτογαλία και Ισπανία) αυξανόταν με ρυθμό πολύ ταχύτερο από τον αντίστοιχο των χωρών με υψηλότερα εισοδήματα, και (β) από το 1986, με την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, μέχρι και την υιοθέτηση του ευρώ το 1999, περίοδο κατά την οποία ο ρυθμός πραγματικής σύγκλισης ήταν πιο υποτονικός.

Την περίοδο 2000-09 η διαδικασία σύγκλισης στη ζώνη του ευρώ παρουσίασε σημάδια κόπωσης, ενώ η κρίση δημόσιου χρέους το 2010 οδήγησε σε έντονη πραγματική απόκλιση μέχρι και το τέλος του 2017. Ως αποτέλεσμα, η εισοδηματική ανισότητα έχει αυξηθεί από το 2012 σε ανησυχητικά επίπεδα. Σημειώνεται επίσης ότι αυτή η πραγματική απόκλιση φαίνεται να μην σχετίζεται αποκλειστικά με τη βαθιά και παρατεταμένη ύφεση στην Ελλάδα. Αντίθετα, φαίνεται ότι συνδέεται με πιο θεμελιώδεις παράγοντες, που αφορούν και άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ.

Διάγραμμα Α σ-σύγκλιση στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην ΕΖ-12¹

(τυπική απόκλιση προς μέση τιμή)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής από την Τράπεζα της Ελλάδος.

Σημείωση: Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι εκφρασμένο σε πρότυπες μονάδες αγοραστικής δύναμης (PPS).

¹ Από το σύνολο της ΕΖ-12 εξαιρείται το Λουξεμβούργο για στατιστικούς λόγους. Τα στοιχεία για την Ιρλανδία είναι διορθωμένα ως προς τη σημαντική αναθεώρηση του ΑΕΠ το 2015.

* Τα στοιχεία για το 2018 είναι προβλέψεις.

Πηγή : Τράπεζα της Ελλάδος

Σχεδόν τριάντα χρόνια μετά, μπορούμε αβίαστα να πούμε ότι το εγχείρημα οδηγείται σε αποτυχία. Η ποθητή σύγκλιση των οικονομιών όχι μόνο δεν έχει συμβεί, αλλά παρατηρείται ότι η πραγματικότητα κινείται σε εντελώς αντίθετη κατεύθυνση, δηλαδή οι οικονομίες αποκλίνουν.

3 Οι συγκεκριμένες εξελίξεις αναφορικά με την αποτυχημένη πορεία της σύγκλισης των οικονομιών, που αποτελούσε υπαρκτό λόγο δημιουργίας της ευρωζώνης χρειάζεται, κατ' αρχάς, να ερμηνευθούν και να κατανοηθούν. Χωρίς κανένα ενδοιασμό οι ευθύνες θα πρέπει να αποδοθούν στην ασκούμενη πολιτική της συνεχούς δημοσιονομικής προσαρμογής, αλλά και στην γενικότερη αρχιτεκτονική του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας του ενιαίου νομίσματος. Η Γερμανία και οι σύμμαχοί της, είναι αυτοί που φέρουν την ευθύνη για αυτές τις επιλογές.

Οι αρχιτέκτονες των οικονομικών θεσμών της ΕΕ δημιούργησαν ένα άκαμπτο και χωρίς δυνατότητα επιλογών πλαίσιο λειτουργίας της οικονομίας. Υιοθέτησαν εξ ολοκλήρου τις αποφάνσεις της νεοφιλελεύθερης αντίληψης και της Νέας Κλασικής

Μακροοικονομίας (ΝΚΜ), αλλά και του γερμανικού οικονομικού δόγματος, γνωστού ως «Ordoliberalismus»,³ επιλέγοντας τη θέσπιση απλών κανόνων ως μέσων άσκησης της οικονομικής πολιτικής αποκλείοντας έτσι οποιαδήποτε μορφή *διακριτικής πολιτικής*.

Οι κανόνες είναι ένα σύνολο απλών και προκαθορισμένων κατευθυντηρίων γραμμών οικονομικής πολιτικής, που ανακοινώνονται δημοσίως. Αναφέρονται σε μεγέθη ελεγχόμενα πλήρως από τους ασκούντες την οικονομική πολιτική. Συνήθως οι κανόνες είναι σταθεροί και ως εκ τούτου χαρακτηρίζονται ως *παθητική πολιτική*.

Παράλληλα με την ύπαρξη κανόνων, η ΝΚΜ επιλέγει να ενσωματώσει στο κοινωνικό-πολιτικό-οικονομικό σύστημα, με κατάλληλες συνταγματικές και νομοθετικές μεταρρυθμίσεις, εκείνους τους θεσμούς μέσω των οποίων επιτυγχάνονται οι βασικοί σκοποί της οικονομικής πολιτικής. Με άλλα λόγια, με τους νέους θεσμούς επιδιώκεται η πραγματοποίηση διαρθρωτικών μεταβολών στην οικονομία ώστε να μπορεί να ασκηθεί αποτελεσματικά η συγκεκριμένη οικονομική πολιτική. Οι βασικοί θεσμικοί πυλώνες συγκρότησης του πλαισίου άσκησης της οικονομικής πολιτικής που επιλέχθηκαν αφορούν : στο ελεύθερο εμπόριο, στην ανταγωνιστικότητα, στην απαγόρευση κρατικών ενισχύσεων προς τις επιχειρήσεις, στη δημιουργία Κεντρικής Τράπεζας με μοναδικό στόχο τον πληθωρισμό, καθώς και στον ισοσκελισμένο προϋπολογισμό. Όλοι, μηδενός εξαιρουμένου, προέρχονται από το οπλοστάσιο του γερμανικού «Ordoliberalismus».

Ακολουθώντας κατά γράμμα τις υποδείξεις του παραπάνω οικονομικού υποδείγματος, οι ηγέτες των εθνικών χωρών της Ευρώπης προχώρησαν στη δημιουργία του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας της οικονομίας της ΕΕ (Μάαστριχτ Δεκέμβρης 1991).

Η οικονομική πολιτική ασκείται μέσω απλών σταθερών κανόνων που αφορούν στα επιλεγμένα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη τα οποία συνάδουν με τη λογική του υποδείγματος : πληθωρισμό, δημόσια ελλείμματα, δημόσιο χρέος. Αναγνωρίζονται εύκολα ότι πρόκειται για στόχους που ανήκουν στο χώρο ευθύνης της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής.

Για τη διαχείριση της νομισματικής πολιτικής δημιούργησαν ένα θεσμό, την ΕΚΤ, στον οποίο έχουν παραχωρηθεί ευρύτατες αρμοδιότητες κατευθείαν από την

³ Lelio Demichelis, *L'ordoliberalismo 2.0*», Il rasoio di Occam – MicroMega, 20 Ιουλίου 2016.

ιδρυτική συνθήκη της ΕΕ, αλλά επιπλέον έχει την ελευθερία να ερμηνεύει την αποστολή αυτή. Ο συγκεκριμένος θεσμός δεν έχει υποχρέωση λογοδοσίας – τουλάχιστον νομικά – ενώπιον οποιουδήποτε πολιτικού θεσμού. Η ηγεσία της δεν μπορεί να εξαναγκαστεί σε παραίτηση. Ο μοναδικός της στόχος είναι η διατήρηση του πληθωρισμού κάτω και γύρω από το 2,0%.

Αντίστοιχα, η εποπτεία των κανόνων που έχουν τεθεί από τη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας [συνθήκη του Μάαστριχτ (άρθρο 104.3) ήδη άρθρο 126 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση - ΣυνθΕΕ] για το πλαίσιο λειτουργίας της αποκεντρωμένης σε εθνικό επίπεδο δημοσιονομικής πολιτικής, αλλά και από το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (Συνθήκη του Άμστερνταμ, 1997) που καθορίζει τη διαδικασία εποπτείας των δημοσιονομικών πολιτικών με την εισαγωγή του Ευρώ (Κανονισμοί του Συμβουλίου 1466/97 και 1467/97, αλλά και Ψήφισμα του Συμβουλίου της 17^{ης} Ιουνίου 1997), έχει ανατεθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία δεν έχει εξουσία λήψης αποφάσεων αλλά έχει δυνατότητα άσκησης επιρροής, με τη δημοσιοποίηση των στοιχείων που αφορούν τα δημοσιονομικά αποτελέσματα κάθε μέλους, αλλά και με τις συστάσεις στις οποίες προβαίνει προτού αποφανθεί το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Αρχηγών που αποτελεί το όργανο που λαμβάνει τις αποφάσεις.

Παράλληλα, υπάρχει ο πυλώνας ενσωμάτωσης εκείνων των θεσμών που εξυπηρετούν το δόγμα της ελεύθερης αγοράς που ακούει στο όνομα πολιτική ανταγωνισμού. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελεί το φορέα άσκησης της πολιτικής ανταγωνισμού συγκεντρώνοντας στα χέρια της εξουσίες νομοθετικές, εκτελεστικές και δικαστικές. Βασικός άξονας της πολιτικής ανταγωνισμού είναι η κατάργηση οποιασδήποτε δυνατότητας κρατικής παρέμβασης και ως εκ τούτου αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την ιδιωτικοποίηση των πάντων. Όχι μόνο των επιχειρηματικών δράσεων, αλλά και εκείνων που ανήκουν στην κοινωνική και δημόσια σφαίρα μέσα από τη διαδικασία κατάργησης των ρυθμιστικών παρεμβάσεων.

Είναι επομένως προφανές ότι η λογική που διέπει τους οικονομικούς θεσμούς δημιουργεί κατά τρόπο «αντικειμενικό» δυναμική εξέλιξη προς μια οικονομία όλο και πιο νεοφιλελεύθερη, δεδομένου ότι αυτό παράγεται εγγενώς από τον τρόπο θέσπισής τους. Τη μόνη εξουσία που έχουν οι θεσμοί αυτοί είναι να αυξάνουν την ένταση του ανταγωνισμού στην ενιαία αγορά και όχι να τη μειώνουν.

Εξάλλου, όλες οι λεγόμενες πολιτικές εμβάθυνσης της ενωσιακής διαδικασίας μετά την κρίση του 2008 διέπονται σε μεγαλύτερο βαθμό από την γερμανική λογική του «Ordoliberalismus». Αναφέρω συγκεκριμένα τις πλέον χαρακτηριστικές:

1^{ον}. Τη **δημιουργία του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (2011)**, ο οποίος αποτελεί το εμβληματικό παράδειγμα του πώς αντιλαμβάνεται η ΕΕ τις σχέσεις μεταξύ των μελών κρατών αναφορικά με το δημόσιο χρέος. Ο ΕΜΣ χορηγεί δάνεια και το όλο θεσμικό του πλαίσιο διέπεται από τη λογική δανειστή-δανειζόμενου (τη γνωστή τραπεζική λογική), η οποία έχει σαφή χαρακτηριστικά. Είναι γνωστόν ότι η δανειστική πράξη είναι σχέση μεταξύ άνισων οντοτήτων : μεταξύ ενός ηγεμονικού-ανεξάρτητου δανειστή και ενός υποταγμένου-εξαρτώμενου δανειζόμενου. Η πρώτη οντότητα επιδιώκει με κάθε τρόπο να εξασφαλίσει την επιστροφή των δάνειων πόρων, ενώ - στην περίπτωση των κρατών - εκτός αυτού, να χειραγωγήσει την δεύτερη οντότητα ασκώντας την κυριαρχία της. **Η ΕΕ έχει αναγάγει τη σχέση δανειστή-δανειζόμενου σε απόλυτο παράδειγμα συμπεριφοράς μεταξύ των κρατών μελών.** Η Ελλάδα έχει αντιληφθεί τη σημασία αυτής της συμπεριφοράς τα τελευταία 10 χρόνια.

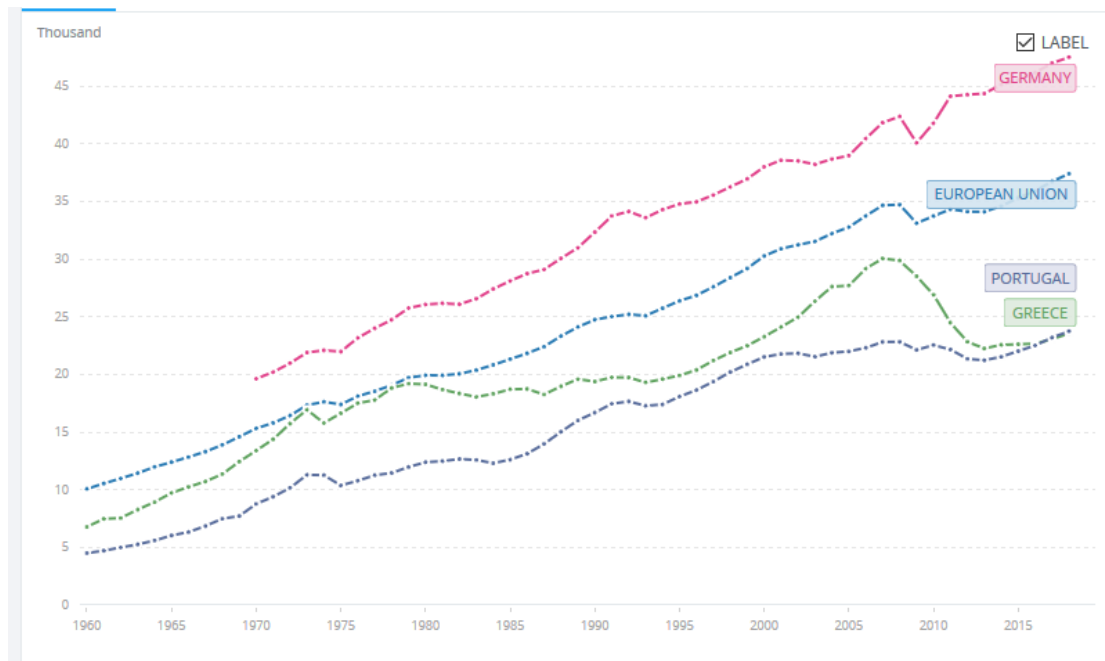
2^{ον}. Το **νέο πλαίσιο Ευρωπαϊκής Διακυβέρνησης (2014)** σύμφωνα με οποίο το γενικό πλαίσιο άσκησης της οικονομικής πολιτικής γίνεται περισσότερο περιοριστικό (μειώνονται οι βαθμοί ελευθερίας των εθνικών κυβερνήσεων), το σύστημα γίνεται **πολυπλοκότερο**. Το νέο σύστημα αμοιβαίας εποπτείας διαφέρει σημαντικά από το προηγούμενο. Όσον αφορά τη δημοσιονομική πτυχή γίνεται **πιο δεσμευτικό** και συνδυάζεται με **αυστηρότερες κυρώσεις και ευκολότερες διαδικασίες επιβολής τους**. Ταυτόχρονα διευρύνεται σημαντικά το αντικείμενο της εποπτείας. Πέρα από τις δημοσιονομικές στοχεύσεις περιλαμβάνει τώρα και τις γενικότερες (μακρο)οικονομικές ανισορροπίες. Κάθε κράτος μέλος αξιολογείται με βάση ένα κατάλογο δεικτών (scoreboard) για την εξέλιξη των αγορών, των πιστώσεων προς τον ιδιωτικό τομέα, της ανεργίας, του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, του κόστους, των τιμών κλπ. Ουσιαστικά διαμορφώθηκαν στην ΕΕ και Ευρωζώνη δύο διακριτά αλλά αλληλένδετα πεδία συνεργασίας. Το ένα αφορά στη δημόσια οικονομία και το άλλο στην ευρύτερη οικονομική και κοινωνική πολιτική. Το νέο σύστημα εποπτείας λειτουργεί και **προληπτικά** καθώς τα διάφορα προγράμματα που είναι υποχρεωμένα να καταρτίζουν τα κράτη μέλη («σύγκλισης», «σταθερότητας» και «προσαρμογής») προηγούνται των εθνικών προϋπολογισμών και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά

την κατάρτιση του ετήσιου προϋπολογισμού. Στο συντονισμό αυτών ενισχύεται η **εποπτική λειτουργία** (άρα και δύναμη) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, μολονότι τον τελικό λόγο έχουν τα Συμβούλια.

3^{ον}. Το **θεσμικό πλαίσιο δημιουργίας της Τραπεζικής Ένωσης** (Μηχανισμοί Εποπτείας, Ελέγχου, Διάσωσης, Εκκαθάρισης των τραπεζών, Σύστημα Προστασίας Καταθέσεων κτλ). Η λογική του εξυπηρετεί μια καθολική απαίτηση : πρώτα αποκατάσταση του ισολογισμού κάθε τραπεζικού συστήματος (με τους τρόπους που έχουν υιοθετηθεί και οι οποίοι απέχουν από την παγκόσμια κλασική πρακτική) και μετά βήμα-βήμα προς την ενοποίηση. Αυτό σημαίνει ότι κάθε εθνικό τραπεζικό σύστημα μόνο του θα πρέπει να προχωρήσει στην εξισορρόπηση. Η οπτική αυτή επιβαρύνει τη λειτουργία των τραπεζικών συστημάτων, δεν είναι αποτελεσματική και στο τέλος εμβαθύνει την κρίση τους. Το ότι, παρά τον πακτωλό των πόρων που έχουν διοχετευθεί στο ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα από την ΕΚΤ (σε πλήρη αντίθεση με την γερμανική άποψη), εξακολουθούν να υφίστανται σοβαρά προβλήματα στο τραπεζικό σύστημα είναι μια απλή ένδειξη. Η σωστή αναδιάρθρωση του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος μπορεί να γίνει με κανόνες μόνο όταν αυτό βρίσκεται σε πορεία μεγέθυνσης και λαμβάνονται σοβαρά υπόψη οι δεδομένες αλληλεπιδράσεις των εθνικών τραπεζικών συστημάτων.

Η λογική των οικονομικών θεσμών επομένως δείχνει προς μια μόνον κατεύθυνση αντιγράφοντας στην κυριολεξία τις αποφάνσεις ενός συγκεκριμένου... οικονομικού δόγματος. Η παντελής άρνηση της δυνατότητας επιλογής που απορρέει από μια στοιχειωδώς δημοκρατική πολιτεία είναι προφανής αλλά το κυριότερο είναι και επικίνδυνη. Η άσκηση της οικονομικής πολιτικής μέσω κανόνων που έχουν ενσωματωθεί στο σκληρό πυρήνα της «συνταγματικής» ευρωπαϊκής τάξης παραπέμπει το λιγότερο σε... μια καλοπροαίρετη δεσποτεία.

Η αποτυχία του βασικού στόχου θέτει σε αμφισβήτηση τόσο το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του, όσο και την ασκούμενη οικονομική πολιτική. Όμως θέτει εν αμφιβόλω τη συνολική στρατηγική που θα οδηγούσε στη σύγκλιση των οικονομιών και συνεπώς θα διευκόλυνε τη διαδικασία πολιτικής ενοποίησης της Ένωσης. Ουσιαστικά απαιτείται μια νέα στρατηγική, αλλά σε ένα πολύ δυσκολότερο περιβάλλον, εξωτερικό αλλά και εγχώριο. Οι λαοί φαίνεται να δυσπιστούν όλο και περισσότερο στο ευρωπαϊκό εγχείρημα και μόνο ο φόβος για χειρότερες εξελίξεις τους κρατά προσκολλημένους σε αυτό.

Κατά κεφαλή ΑΕΠ (σε σταθερά δολάρια ΗΠΑ 2010) - Πηγή : World Bank

Β. Η επιλεγείσα «λύση» από την ΕΕ για προβλήματα που δημιούργησε η πανδημία Covid-19 ακολουθεί πιστά τη γερμανική λογική.

Για την καταπολέμηση της πανδημίας Covid-19 έχουν ληφθεί μέτρα τύπου «lockdown» τα οποία, σπάζοντας την αλυσίδα της προσφοράς και της ζήτησης, προκαλούν σημαντικότερες μειώσεις στην οικονομική δραστηριότητα (ΑΕΠ). Προκειμένου να αμβλυθούν αυτές οι επιπτώσεις θα απαιτηθεί μια έντονα επεκτατική δημοσιονομική πολιτική : Πρώτον, μια υπέρογκη αύξηση των δημοσίων δαπανών για την αποτροπή της οικονομικής δραστηριότητας από την κατάρρευση και επιπλέον για την ενίσχυση, αναδιοργάνωση και αποτελεσματική λειτουργία των δημοσίων συστημάτων υγείας που σηκώνουν το βάρος της αντιμετώπισης του ιού. Δεύτερον, φορολογικές ελαφρύνσεις οι οποίες μειώνουν τα φορολογικά έσοδα, τα οποία θα μειωθούν έτσι και αλλιώς λόγω της υπολειτουργίας της οικονομίας. Προμηνύεται συνεπώς μια σημαντική αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, τα οποία θα πρέπει να χρηματοδοτηθούν με δάνειους πόρους (έκδοση πιστοποιητικών

χρέους), κάτι που θα οδηγήσει αναπόφευκτα σε αύξηση του δημοσίου χρέους. Αυτή η εξέλιξη θα είναι ιδιαίτερα δυσμενής για τις χώρες του Νότου της Ευρωζώνης που έχουν ήδη υποστεί τις συνέπειες της κρίσης και το χρέος τους παραμένει ιδιαίτερα υψηλό. Οι χώρες είναι υποχρεωμένες να εκδώσουν νέο χρέος, κάτι που με την κατάσταση που επικρατεί στις αγορές κεφαλαίου θα αυξήσει το κόστος δανεισμού. Επίσης, η συνεχής αύξηση του χρέους όλο και για περισσότερες χώρες θα θέτει σε αμφιβολία τη βιωσιμότητά του και θα σπρώξει ενδεχομένως τις χώρες αυτές σε νέα κρίση χρέους.

Οι λύσεις που υπάρχουν είναι οι ακόλουθες:

1. Η λύση που αποφασίστηκε από τη σύσκεψη των αρχηγών των μελών κρατών. Η δέσμη των μέτρων περιλαμβάνει:

α. 240 δισ. ευρώ σε δάνεια από την προληπτική πιστωτική γραμμή ECCL του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ESM), προς τα κράτη μέλη που μπορούν να κάνουν χρήση χωρίς Μνημόνιο και προαπαιτούμενα και με μοναδική προϋπόθεση τα χρήματα που θα δανεισθούν από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης να κατευθυνθούν σε δαπάνες σχετικές με την υγειονομική αντιμετώπιση της πανδημίας. Πρόκειται για μια «πύρρειο νίκη» πρωτίστως της Ιταλίας και των υπολοίπων χωρών του Νότου που είχαν απαιτήσει την έκδοση ευρωομολόγου.

β. 200 δισ. σε δάνεια για τις επιχειρήσεις, με έμφαση στις μικρομεσαίες, μέσω εγγυήσεων από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, ποσό πολύ μικρό για τις υπάρχουσες ανάγκες.

γ. 100 δισ. σε δάνεια από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο του παλαιού προγράμματος SURE για την επιδότηση της εργασίας και τη δημιουργία ενός είδους ευρωπαϊκού ταμείου ανεργίας, το οποίο ενεργοποιείται τώρα, παρότι ήταν πολλά χρόνια στο τραπέζι των συζητήσεων, προφανώς λόγω της κατάστασης που έχει διαμορφωθεί και στην αγορά εργασίας των βορείων χωρών.

δ. Παράλληλα, σχετικά με το νέο ταμείο για την ανάκαμψη της ευρωπαϊκής οικονομίας, συμφωνήθηκε να εξεταστούν «καινοτόμα χρηματοοικονομικά εργαλεία» υπό τον όρο της «καθοδήγησης των ηγετών» και της αναγνώρισης των χρηματοοικονομικών και πρακτικών ζητημάτων που προκύπτουν. Τα υπό συζήτηση

εργαλεία, σύμφωνα το κοινό ανακοινωθέν, χαρακτηρίζονται «προσωρινά», «στοχευμένα» και «ανάλογα του τεράστιου κόστους της τρέχουσας κρίσης», το οποίο κόστος θα πρέπει «να επιμηκυνθεί χρονικά μέσω της κατάλληλης χρηματοδότησης» (αφαιρέθηκε η αναφορά σε «χρηματοδοτική δομή»). Γίνεται αμέσως αντιληπτό, από τον τρόπο διατύπωσης, ότι πρόκειται για μηχανισμό του οποίου η λογική δεν συνάδει καθόλου με τη λογική «της κοινής έκδοσης πιστοποιητικών χρέους» ή «αμοιβαιοποίησης του χρέους», όπως συνήθως λέγεται, αλλά για έναν μηχανισμό με τη λογική «ταμείου» το οποίο θα χορηγεί δάνεια ανάλογα με τις ανάγκες κάθε κράτους, ώστε να καθίσταται σαφές ότι τίποτε δεν αμοιβαιοποιείται. Το κάθε κράτος μόνο του θα πρέπει «να καθαρίσει την αυλή του» ώστε στο τέλος η πόλη να είναι καθαρή!!!!

Η (σκόπιμη) ασάφεια των επίμαχων σημείων των κοινών συμπερασμάτων, προκειμένου να υπάρξει κάποια συμφωνία και να δοθεί αυτή η εντύπωση, τόσο στους πολίτες των ευρωπαϊκών χωρών, όσο και στις χρηματοπιστωτικές αγορές, δημιουργεί την αίσθηση ότι μπορούν να υπάρξουν περαιτέρω διαπραγματεύσεις στο μέλλον. Όμως όποιες διαπραγματεύσεις και αν υπάρξουν, το πλαίσιο εντός του οποίου αυτές θα εξελιχθούν είναι δεδομένο : συνάδει με την λογική των βορείων (δημιουργία ταμείου που θα χορηγεί δάνεια σε κάθε κράτος έτσι ώστε να μην υπάρχει ίχνος αμοιβαιοποίησης του κόστους). Οι Γερμανοί γνωρίζουν πολύ καλά, και το χρησιμοποιούν συνεχώς σε περιόδους κρίσης, ότι είναι αδύνατον να υπάρξει Ευρωζώνη χωρίς αυτούς. Τα υπόλοιπα κράτη, παρά τα όσα υποστηρίζουν κατά καιρούς, έχουν κατά βάθος αναγνωρίσει ως ισχύουσα την παραπάνω αντίληψη. Κυρίως φαίνεται ότι η Γαλλία, παρά τα όσα κατά καιρούς υποστηρίζει, είναι αυτή που υιοθετεί συνειδητά και υποσυνείδητα αυτή την αντίληψη, η οποία εδράζεται, ιστορικά, στις σχέσεις της με την Γερμανία από την εποχή του Μπίσμαρκ. Αυτό είναι φανερό και στην παρούσα φάση, δεδομένου ότι η συμβιβαστική λύση που απέτρεψε ένα δεύτερο ναυάγιο σε διάστημα δύο ημερών, επετεύχθη χάρις στη δικιά της παρέμβαση. Συμφώνησε κατ' αρχάς με τη Γερμανία (το Παρίσι και το Βερολίνο έδρασαν συνδυαστικά ήδη από την Τετάρτη, σε συντονισμό με τον πρόεδρο του Eurogroup, για να το προετοιμάσουν το έδαφος της συνάντησης) για το είδος και το ύψος των μέτρων και μετά έπεισε την Ισπανία να δεχθεί το συμβιβασμό, αφήνοντας την Ιταλία ουσιαστικά μόνη της. Οι υπόλοιπες χώρες που είχαν υπογράψει το αίτημα για την έκδοση ευρωομολόγου, όπως πάντοτε συμβαίνει σε αυτές τις περιπτώσεις,

σιώπησαν μεγαλοπρεπώς, αντιλαμβανόμενες ότι όταν «τσακώνονται οι ελέφαντες την πληρώνουν τα ποντίκια».

Το σύνολο των μέτρων που έχουν ανακοινωθεί (περιμένουμε βέβαια το περιβόητο Ταμείο Ανάκαμψης) είναι δάνεια και ως εκ τούτου διέπονται από τη λογική δανειστή-δανειζόμενου (τη γνωστή τραπεζική λογική) η οποία έχει σαφή χαρακτηριστικά, τα οποία προαναφέραμε. Η αύξηση του δημοσίου χρέους, εκτός των άλλων δυσμενών συνεπειών, δεν αποφεύγεται. Επίσης, στο συμβολικό επίπεδο λειτουργεί το γνωστό μοτίβο των εργατικών βορείων και αργόσχολων νοτίων.

2. Η λύση της έκδοσης διηνεκών πιστοποιητικών χρέους, με την εγγύηση των κρατών μελών (πρόταση Ισπανίας), με επιβάρυνση των κρατών μόνο το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους (πληρωμή τόκων), δεδομένου ότι μια διηνεκής ομολογία δεν αποπληρώνεται ποτέ ως προς τα χρεολύσια. Έτσι η επιβάρυνση του δημοσίου χρέους των κρατών θα είναι ελάχιστη. Η ιδέα δεν είναι νέα. Η Μεγάλη Βρετανία εξέδωσε για πρώτη φορά τέτοιου είδους ομολογίες («Consols») το 1752 και στη συνέχεια τις χρησιμοποίησε για να χρηματοδοτήσει τους πολέμους εναντίον του Ναπολέοντα, τον Κριμαϊκό πόλεμο. Επίσης οι ΗΠΑ εξέδωσαν διηνεκές ομολογίες το 1870 για να σταθεροποιήσουν το χρέος από τον εμφύλιο πόλεμο. Βεβαίως και αυτές οι ομολογίες μπορούν να αποπληρωθούν αν το αποφασίσει ο εκδότης, όπως έπραξε η Μεγάλη Βρετανία το 2015 αποπληρώνοντας όλες τις ομολογίες που αφορούσαν στην χρηματοδότηση των προηγούμενων πολέμων. Η θεωρητική δυσκολία εδώ αφορά στο ποιος θα αγοράσει αυτού του είδους τις ομολογίες. Πρακτικά δεν θα πρέπει να υπάρχει πρόβλημα δεδομένου ότι κυκλοφορούν στην αγορά ομολογίες 100 ετών (Αυστραλία) με επιτόκιο λίγο κάτω από το 0,5%. Επίσης η ρευστότητα λόγω της παρέμβασης των κεντρικών τραπεζών είναι αυξημένη. Με βάση αυτό το επιτόκιο, μπορούμε να πούμε ότι η επιβάρυνση των κρατών μελών για μια έκδοση ύψους 1,5 τρισ. ευρώ, θα είναι μόνο 7,5 δισ. ευρώ ετησίως. Ουσιαστικά ελάχιστα και χωρίς δυναμική επιβάρυνση του δημοσίου χρέους.

3. Υπάρχει μια εναλλακτική στρατηγική, παρότι αυτή παραμένει ως ταμπού στους περισσότερους οικονομολόγους και τους ασκούντες την πολιτική – που ονομάζεται, ευθεία, μη επιστρεφόμενη χρηματοδότηση από την Κεντρική Τράπεζα για τις επιπρόσθετες δημοσιονομικές μεταφορές που κρίνονται απαραίτητες, μια

παρέμβαση γνωστή ως «χρήμα από το ελικόπτερο». Οι Κεντρικές Τράπεζες έχουν την ικανότητα να δημιουργούν χρήμα με μορφή (χαρτο)νομίσματος (αύξηση της νομισματικής βάσης) και να πιστώνουν το χρήμα σε ένα αλληλόχρεο λογαριασμό μεταξύ υπουργείου οικονομικών ή υπουργείων οικονομικών (περίπτωση ΕΕ) ή σε αντίστοιχο λογαριασμό των τραπεζικών ιδρυμάτων. Στην παρούσα κατάσταση, η Κεντρική Τράπεζα μπορεί να πιστώσει τους λογαριασμούς των Υπουργείων Οικονομικών των χωρών της Ευρωζώνης με τις επιπρόσθετες μεταβιβάσεις για την περίοδο του προγράμματος. Η πίστωση θα μπορούσε να είναι μη επιστρεφόμενη – π.χ. θα μπορούσε να ισοδυναμεί με μεταφορά από την Κεντρική Τράπεζα στις κυβερνήσεις. Από την άποψη της λογιστικής εγγραφής, θα μπορούσε να καλυφθεί από μια μείωση των ιδίων κεφαλαίων της τράπεζας (αυτό δεν σημαίνει απολύτως τίποτε για την ικανότητα της τράπεζας να συνεχίσει να λειτουργεί, διότι απλούστατα καμία κεντρική τράπεζα δεν μπορεί να πτωχεύσει) ή ως διηνεκής απαίτηση στην πλευρά του ενεργητικού. Έτσι αυτό δεν θα έχει καμία επίδραση στα κέρδη της Κεντρικής Τράπεζας, τα οποία περιοδικά μεταφέρονται στην κυβέρνηση, ειδικά εάν το επιτόκιο στα ρευστά αποθέματα είναι μηδέν. Σημειωτέον ότι μια τέτοια μεταβίβαση από την Κεντρική Τράπεζα στο υπουργείο οικονομικών θα ισοδυναμεί με μια ανάλογη απόκτηση κυβερνητικού χρέους από την Κεντρική Τράπεζα, ακολουθούμενη από μια άμεση διαγραφή του, έτσι ώστε δεν θα έχει καμία επίδραση στο δημόσιο χρέος. Πρόκειται για την πολιτική που ασκεί η Μεγάλη Βρετανία. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι καταστατικά αυτό απαγορεύεται από τις συνθήκες της ΕΕ. Όμως απαγορευόταν και από το καταστατικό της Τραπεζής της Αγγλίας. Ωστόσο αυτό δεν εμπόδισε, λόγω της οικονομικής συγκυρίας, να το παρακάμψει. Οι κανόνες υπάρχουν για να καταστρατηγούνται όταν το δημόσιο συμφέρον το επιβάλλει.

Παρότι όπως αναφέραμε υπάρχουν λύσεις, η ΕΕ (διάβαζε Γερμανία) επιλέγει τη χειρότερη και τη λιγότερο αποτελεσματική, που μόνο βραχυχρόνια μπορεί να «βολέψει» τις εξελίξεις. Ουσιαστικά πρόκειται για μη λύση η οποία όμως διακατέχεται ολοκληρωτικά από τη γερμανική λογική. Είναι βέβαιον ότι η ΕΕ περνάει μια βαθιά οικονομική κρίση λόγω του κορωνοϊού. Όμως περνά και μια βαθιά υπαρξιακή κρίση που όλοι την αντιλαμβάνονται. Μια ένωση με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που έχει η ΕΕ, με τις αλλαγές που γίνονται στον πλανήτη και όλες όσες θα γίνουν λόγω του κορωνοϊού, είναι αδύνατον να συνεχίσει να υφίσταται μόνο λόγω του φόβου που διακατέχει όλους (κράτη και πολίτες) για το τι θα συμβεί σε μια πιθανή κατάρρευσή της.

Ακόμη και αποφάσεις που φαίνονται ότι κινούνται προς τη σωστή κατεύθυνση, επειδή υπερκαθορίζονται από το συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο και τη λογική που το διέπει, προκαλούν άνισα αποτελέσματα στις οικονομίες των κρατών μελών. Τέτοιου είδους αποτελέσματα μπορεί να προκαλέσει η απόφαση που έλαβε στα μέσα Μαρτίου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να αναστείλει την απαγόρευση των κρατικών ενισχύσεων. Συγκεκριμένα αυτή η απόφαση μπορεί να προκαλέσει μια άνιση ανάκαμψη, αθέμιτο ανταγωνισμό, ρήγματα στην ενιαία αγορά και βαθύτερο χάσμα ανάμεσα στις πλούσιες και στις φτωχές χώρες μέλη.

Η απόφαση αυτή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στοχεύει στο να δώσει στα κράτη-μέλη τη δυνατότητα να στηρίξουν τις χειμαζόμενες βιομηχανίες τους. Το αποτέλεσμα είναι, όμως, ότι εκμεταλλεύονται εις το έπακρον την ευκαιρία όσες χώρες διαθέτουν τα απαιτούμενα κεφάλαια, ενώ οι φτωχότερες χώρες του ευρωπαϊκού Νότου αδυνατούν να τις ακολουθήσουν στον ρυθμό τους. Σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία η Γερμανία έχει τη μερίδα του λέοντος, καθώς αντιπροσωπεύει ήδη το 52% των κρατικών ενισχύσεων που έχει εγκρίνει μέχρι τα τέλη Απριλίου 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Ακολουθούν, με αισθητή διαφορά βέβαια, η δεύτερη και η τρίτη οικονομία της Ευρωζώνης, η Γαλλία και η Ιταλία, που αντιπροσωπεύουν το 17% των εγκεκριμένων κρατικών ενισχύσεων η κάθε μία. Αναπόφευκτα έχουν ήδη εκδηλωθεί αντιδράσεις από πρωτεύουσες των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου, που θεωρούν βέβαιο ότι με τη νέα αυτή στρατηγική της Κομισιόν θα αντιμετωπίσουν αθέμιτο ανταγωνισμό από τις βιομηχανίες των βόρειων χωρών, ενώ οι οικονομίες τους θα ανακάμψουν σαφώς λιγότερο και σαφώς αργότερα, καθώς δεν έχουν τη δυνατότητα να τις στηρίξουν με δημόσιο χρήμα. Παραδειγματικά αναφέρω ότι η Γερμανία έχει ήδη χορηγήσει 3 δισ. ευρώ στη βιομηχανία αθλητικών ειδών Adidas, δάνειο ύψους 1,8 δισ. ευρώ στον ταξιδιωτικό κολοσσό της TUI, ενώ διαπραγματεύεται με τη διοίκηση της Lufthansa τους όρους μιας κρατικής ενίσχυσης ύψους από 9 έως 10 δισ. ευρώ. Ενδεικτικό των δυνατοτήτων που έχουν οι ευημερούσες χώρες του ευρωπαϊκού Βορρά ήταν, άλλωστε, το αίτημα που υπέβαλε η Ολλανδία στην Κομισιόν, όταν ακόμη βρισκόταν σε εξέλιξη η διαπραγμάτευση με τα κράτη-μέλη, για τους όρους υπό τους οποίους θα δεχόταν να «παγώσει» την απαγόρευση των κρατικών ενισχύσεων. Η Ολλανδία ζήτησε συγκεκριμένα να παραταθεί περαιτέρω η περίοδος στη διάρκεια της οποίας θα μπορεί να ενισχύσει τις βιομηχανίες της. Ομοίως η Αυστρία ζήτησε την περασμένη

εβδομάδα από την επίτροπο Ανταγωνισμού Μαργκρέτε Βεστάγκερ να αναστείλει πλήρως τη νομοθεσία που διέπει τις κρατικές ενισχύσεις για όσο καιρό διαρκέσει η τρέχουσα κρίση.

Στον αντίποδα, βέβαια, η Ισπανία, που έχει ασκήσει πιέσεις στην Κομισιόν ώστε να θέσει κάποιου είδους όρια για να αποτρέψει την υπονόμευση της ενιαίας αγοράς. Εκπροσωπώντας, άλλωστε, τις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου, έχει τονίσει πως η Γερμανία θα έπρεπε να επιδείξει μεγαλύτερη αλληλεγγύη, υποστηρίζοντας την έκδοση κοινού χρέους με σκοπό να χρηματοδοτηθούν οι δράσεις που θα διασφαλίσουν ανάκαμψη σε όλη την Ευρωζώνη.

Γ. Η πολιτική ενοποίηση της Ενωμένης Ευρώπης : μπορεί να υπάρξει;

Το βασικό ερώτημα που προκύπτει σε σχέση με το μέλλον της ΕΕ δεν είναι το αν χρειάζεται η πολιτική ενοποίηση, αλλά πρώτον αν αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί.

Ας επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε το ερώτημα αναδεικνύοντας τις δυσκολίες οι οποίες εγγενώς υφίστανται.⁴

Η νεότερη ιστορία της Ευρώπης είναι υπό μίαν έννοια ταυτισμένη με την εμφάνιση και τη συγκρότηση των σύγχρονων εθνικών κρατών. Από το 16^ο μέχρι και τον 20^ο αιώνα η Ευρώπη γίνεται η γεωγραφική περιοχή στην οποία λαμβάνει χώρα η δημιουργία ενός μοναδικού πολιτειακού φαινομένου στη νεότερη ιστορία της ανθρωπότητας, του έθνους κράτους, το οποίο εξακολουθεί μέχρι και τις μέρες μας να συνιστά το βασικό θεσμικό υποκείμενο των διεθνών σχέσεων. Η ευρωπαϊκή νεωτερικότητα είναι δημιουργός χώρος της ανάδυσης του νεότερου κυρίαρχου κράτους. Στη βάση της νεωτερικής θεωρίας της κυριαρχίας υπάρχει ένα περιεχόμενο που πληρώνει και τρέφει τη μορφή της κυρίαρχης εξουσίας : ***η κεφαλαιοκρατική ανάπτυξη και επικύρωση της αγοράς ως θεμέλιου των αξιών της κοινωνικής αναπαραγωγής. Χωρίς αυτό το περιεχόμενο, που εργάζεται αενάως στο εσωτερικό***

⁴ Η ανάλυση που ακολουθεί παρουσιάζεται ολοκληρωμένα στο Κ. Μελάς, Η Σαστισμένη Ευρώπη, Εκδόσεις Εξάντας, 2009.

του μηχανισμού κυριαρχίας, αυτή (η μορφή κυριαρχίας) δεν θα είχε καταφέρει να καταλάβει ηγεμονική θέση σε παγκόσμια κλίμακα. Ο ευρωκεντρισμός διαφοροποιήθηκε από τους υπόλοιπους εθνοκεντρισμούς (όπως τον σινοκεντρισμό) και απέκτησε παγκόσμια περιωπή, κυρίως επειδή υποστηρίχθηκε από τις δυνάμεις του κεφαλαίου⁵. Η ευρωπαϊκή νεωτερικότητα είναι αδιαχώριστη από την κεφαλαιοκρατία. Είναι μια κεφαλαιοκρατική κυριαρχία, μια μορφή προστάγματος το οποίο υπερκαθορίζει τη σχέση μεταξύ ατομικότητας και καθολικότητας ως λειτουργία της ανάπτυξης του κεφαλαίου.

Η Ευρώπη είναι ο κλασικός ιστορικός χώρος μιας πολυμορφίας που βρίσκει έκφραση στην ευρωπαϊκή πολυκρατικότητα. Οι ευρωπαϊκοί λαοί είναι συνειδησιακά ταυτισμένοι με το κράτος ως θεσμική κατοχύρωση και έκφραση της πατρίδας τους, της γλώσσας τους, της ιστορίας τους, των παραδόσεών τους, σε πολλές περιπτώσεις του θρησκευτικού δόγματος που επικρατεί, ακόμα δε της εθνικής τους φυσιογνωμίας.

Η αστική διατύπωση της έννοιας της εθνικής κυριαρχίας έχει υπερβεί κατά πολύ κάθε προγενέστερη διατύπωση της νεωτερικής έννοιας της κυριαρχίας. Η εθνική ιδιαιτερότητα είναι μια κραταιά καθολικότητα. Όλα τα νήματα μιας μακριάς εξέλιξης κατέληξαν στην Ταυτότητα, δηλαδή την πνευματική ουσία του λαού και του έθνους υπάρχει ένα έδαφος εμπλουτισμένο με πολιτισμικές σημασίες, με μια κοινή ιστορία και μια γλωσσική κοινότητα. Υπάρχει όμως επιπλέον η εδραίωση μιας ταξικής νίκης, μιας σταθερής αγοράς, η δυνατότητα οικονομικής επέκτασης και νέοι χώροι για επενδύσεις και εκπολιτισμό. Η κατασκευή της εθνικής ταυτότητας εγγυάται μια διαρκώς ενισχυόμενη νομιμοποίηση και το δικαίωμα και την εξουσία μιας ιερής και απαραβίαστης, ακαταπολέμητης ενότητας.

Είναι πολύ δύσκολο να εγκαταλείψουν τη «σιγουριά της γνώριμης και οικείας εστίας τους» και να συναινέσουν σε κάτι που είναι απόμακρο, άγνωστο, μη οικείο, γραφειοκρατικό, τεχνοκρατικό και απροσπέλαστο. Οι θεσμοί των Βρυξελλών θεωρούνται απόμακροι και νεφελώδεις. Σε αντίθεση με τα κρατικά Κοινοβούλια, τα πολιτικά κόμματα, τις συνδικαλιστικές οργανώσεις και όλες τις συνιστώσες του έθνους-κράτους, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει καταφέρει καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορικής της διαδρομής να δημιουργήσει οποιοδήποτε δεσμό με τον Ευρωπαίο

⁵ A. Dirlik, *The Postcolonial Aura*. Boulder, Westview Press 1977.

πολίτη. Για παράδειγμα, ακόμη και ο πιο ενημερωμένος κεντροδεξιός ή κεντροαριστερός Ευρωπαίος ελάχιστα κόπτεται για τις τύχες του Ευρωπαϊκού Λαϊκού ή Σοσιαλιστικού Κόμματος, το οποίο υποτίθεται ότι εκπροσωπεί τις ιδέες του στο Ευρωκοινοβούλιο. Φαίνεται ότι στην περίπτωση αυτή είναι προτιμητέα «η τυραννία της οικειότητας» από το φόβο του απόμακρου και μη οικείου υπερκράτους. Η αντίθεση των ευρωπαϊκών λαών φυσικά δεν είναι ομοιόμορφη μεταξύ των κρατών μελών, αλλά και υπό μίαν άποψη δεν είναι ούτε εντελώς μετρήσιμη διότι βασίζεται σε ορισμένες εκφάνσεις του «φαντασιακού» κάθε λαού που καμιά «συνολο-ταυτιστική»⁶ ή «ορθολογική»⁷ μέθοδος δεν δύναται να την καταγράψει. Εκφράζεται όμως σε σημαντικές καμπές της ιστορίας και αυτό είναι εμφανές και στα δημοψηφίσματα για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα ή την Ευρωπαϊκή Συνθήκη αλλά όχι μόνο σε αυτά.⁸ Παρά τη θεσμική ανάπτυξη του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, το έθνος-κράτος παραμένει ο κύριος εκφραστής της πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος, ο αποδέκτης κοινωνικών αιτημάτων, αλλά και το βασικό σημείο αναφοράς στην οργάνωση των κοινωνιών. Εν ολίγοις, η αποτυχία ή ο εξευτελισμός της Ευρώπης δεν φαίνεται να βαρύνει ουδόλως στις συνειδήσεις των πολιτών της, όπως θα συνέβαινε με την πατρίδα τους. Επιπλέον, η απόρριψη μιας συνθήκης δεν έχει κάποιο άμεσο και εμφανές αντίκτυπο στην καθημερινότητα των Ευρωπαίων, εκτός ίσως από τον προβληματισμό που δημιουργεί στους πολιτικούς τους ηγέτες, κάτι που ελάχιστα συγκινεί. Είναι νομίζω η απόδειξη ότι «κανείς δεν ερωτεύεται έννοιες όπως η κοινή αγορά». Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο ευνόητα μπορεί να υποστηριχθεί ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση είναι σχεδόν αδύνατη, ελλείψει ενός «ευρωπαϊκού πατριωτισμού». Παράλληλα η παρούσα οικονομική και κοινωνική κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην Ευρώπη, με πρωτοβουλίες κυρίως της γερμανικής κυβέρνησης, συμβάλλει καταλυτικά στην αποδόμηση οποιασδήποτε, έστω και συμβολικής, εικόνας της Ενιαίας Ευρώπης. Η άνοδος των ακροδεξιών δυνάμεων είναι χαρακτηριστική. Φαίνεται ότι οι ευρωπαϊκές πολιτικές αρχηγείες φαίνεται να μην κατανοούν ότι ο πυρήνας των θεμάτων τα οποία προτάσσονται, απεκδουόμενα από τα ρατσιστικά-ξενοφοβικά ενδύματα, εκφράζουν αιτήματα των λαϊκών τάξεων που όχι μόνο δεν τα αφουγκράζονται οι κυρίαρχες ευρωπαϊκές αρχηγείες, αλλά συνθλίβονται καθημερινά στο βωμό της ανάγκης υποστήριξης με

⁶ Για το ζήτημα αυτό δεσ: Κ. Καστοριάδης, *Η Φαντασιακή Θέσμιση της Κοινωνίας*. Ράππα 1988.

⁷ Δες, Π. Κονδύλης, *Το Πολιτικό και ο Άνθρωπος*. Θεμέλιο 2007. Τόμος Β.

⁸ Είναι παραδειγματική η περίπτωση για τον Ιρλανδικό λαό που απέρριψε την Ευρωσυνθήκη, τη στιγμή που το 87% των πολιτών του θεωρεί ότι ωφελήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

κάθε τρόπο των πολυεθνικών και χρηματοπιστωτικών οργανισμών δημιουργώντας μια ανισοκατανομή του εισοδήματος η οποία θυμίζει έντονα τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Πάντοτε στην ιστορία τα άκρα μπορεί να ασκούσαν πολιτική, αλλά λόγω της φύσης τους παρήγαγαν πολιτική τα συμπεράσματα της οποίας όποτε έγιναν αποδεκτά, βεβαίως στρογγυλεμένα και απαλλαγμένα από τις ακραίες ιδεολογικές δοξασίες, λειτούργησαν υπέρ της αποτελεσματικότερης λειτουργίας της οικονομίας και της κοινωνίας σε παγκόσμιο αλλά και σε εθνικό επίπεδο. Επίσης συνοδεύεται και από την άνοδο του σκεπτικισμού για το ευρωπαϊκό οικοδόμημα πολλών τμημάτων του πληθυσμού τα οποία εμφορούνται καθόλα από δημοκρατικές ιδέες και μέχρι τώρα ήταν φίλα προσκείμενες στο όραμα της Ενωμένης Ευρώπης. Αυτό διακρίνεται δια γυμνού οφθαλμού τόσο στο σύνολο των χωρών της ΕΕ και ακόμη και στην Γερμανία, η οποία αν τι άλλο συγκυριακά εμφανίζεται ως η μόνη χώρα η οποία κερδίζει από την παρούσα κατάσταση. Φαίνεται δυστυχώς ότι ο μόνος συνδετικός κρίκος ο οποίος παραμένει σήμερα μεταξύ των λαών της ΕΕ, αλλά κυρίως των πολιτικών και οικονομικών αρχηγείων, είναι ο φόβος της διάλυσης και το αβέβαιο που θα επακολουθήσει. Δυστυχώς δεν είναι τόσο ισχυρός ώστε να διατηρήσει ενωμένη την... Ενωμένη Ευρώπη.

Δ. Κατακλείδα

Επομένως παρότι ορισμένοι εξακολουθούν να οραματίζονται την πολιτική **Ε**νοποίηση, με κάποια μορφή, οι εξελίξεις των τελευταίων τριάντα ετών έχω την άποψη ότι έχουν απομακρύνει πολύ, για να μην πω σχεδόν μηδενίσει, εν τοις πράγμασι, τις ελπίδες για να συμβεί κάτι τέτοιο. Στην κατακλείδα αυτών των σκέψεων θα πρέπει να παραδεχθούμε ότι η μοναδική χώρα, ιδιαίτερα μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση και την κρίση χρέους των χωρών της περιφέρειας της ΕΕ, που προσπάθησε να επιβάλλει διαδικασίες πολιτικής ενοποίησης, μέσω της ακολουθούμενης οικονομικής πολιτικής ήταν η Γερμανία. Παρά τα κατά καιρούς λεγόμενα καμία άλλη χώρα δεν προσπάθησε για κάτι παρόμοιο (εκτός από τα αρχικά στάδια της ευρωπαϊκής ενοποίησης)⁹. Η οικονομική πολιτική δεν ήταν άλλη από αυτή

⁹ Κ. Μελάς , Η Σαστισμένη Ευρώπη, Εκδόσεις Εξάντας, 2009, σ. 32- 39.

της λιτότητας ή της συνεχούς δημοσιονομικής πολιτικής με βάση το δόγμα «η δημοσιονομική εξισορρόπηση είναι εγγενώς αναπτυξιακή».

Με βάση την ιστορική εξέλιξη της δημιουργίας του ενιαίου νομίσματος στην ΕΕ είναι δυνατόν να φωτισθεί, με κάποιο τρόπο, η συλλογιστική που διέπει τη στρατηγική της Γερμανίας στην κρίση χρέους της Ευρωζώνης και πώς αυτή σχετίζεται με το γερμανικό σχέδιο πολιτικής ενοποίησης. Εξηγούμαι : με δεδομένη τη συνεχιζόμενη απόκλιση των οικονομικών αποτελεσμάτων των κρατών μελών και της πολιτικής ενοποίησης στην Ευρωζώνη, η εμμονή της Γερμανίας στην επιβολή λιτότητας μπορεί να ιδωθεί ως προσπάθεια να επισπευσθεί η διαδικασία προς την πολιτική ενοποίηση. Ωστόσο, όσο αναγκαίες κι αν φαίνονται αυτές οι πολιτικές λιτότητας για την ατελή πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης, τελικά αποδείχτηκαν μη βιώσιμες.

Ας δούμε γιατί.

Ελλείψει του επιθυμητού επιπέδου πολιτικής ενοποίησης και ελέγχου, επέμεινε η Γερμανία να ενσωματωθούν τα μέτρα που περιορίζουν το μέγεθος των προϋπολογισμών στις διάφορες συνθήκες της ΕΕ. Τα μέτρα αυτά η Γερμανία προσπάθησε να λειτουργήσουν ως υποκατάστατα της πολιτικής ενοποίησης. Στη γερμανική συλλογιστική η επιβίωση και η σταθερότητα του ευρώ, ελλείψει πραγματικής προόδου στην πολιτική ενοποίηση, προϋποθέτει την συνεχή δημοσιονομική εξισορρόπηση η οποία όμως για τις χώρες που έχουν υψηλό χρέος σημαίνει ουσιαστικά οικονομική στασιμότητα ή και συρρίκνωση των οικονομικών τους δραστηριοτήτων. Διαφορετικά παραμονεύει ο εκτροχιασμός του χρέους και η παγίδα της «χιονοστιβάδας». Για τη Γερμανία, οι κυβερνήσεις των κρατών μελών πρέπει να ασκούν πάντα μια οικονομική πολιτική που να οδηγεί σε δημοσιονομικά πλεονάσματα επαρκή για την αποπληρωμή του χρέους, εφόσον οι ευρωπαϊκές συνθήκες δεν επιτρέπουν να έχουν πρόσβαση σε χρηματοδότηση από την ΕΚΤ.

Η απαίτηση να θεσπισθεί σιδηρά πειθαρχία σε συνθήκες ισοσκελισμένων προϋπολογισμών είναι θεωρητικά κατανοητή, καθώς είναι ο μοναδικός τρόπος να αποτραπεί μια πτώχευση κράτους και να διατηρηθεί η ακεραιότητα του ευρώ. Όμως η πολιτική που επιβάλλει τη δημιουργία δημοσιονομικών πλεονασμάτων ως κοινή ευρωπαϊκή πολιτική εμπεριέχει ένα παράδοξο : απαιτεί κάτι που είναι ουσιαστικά αδύνατο για όσες χώρες παρουσιάζουν τώρα χρέος και έλλειμμα πάνω από τα όρια του Μάαστριχτ και του Συμφώνου Σταθερότητας, καθώς αυτά απαιτούν μια αύξηση του δημοσιονομικού πλεονάσματος που μπορεί να επιτευχθεί μόνο με ένα συνδυασμό

υψηλής μεγέθυνσης του ΑΕΠ, που θα επιτρέψει στη συνέχεια την αύξηση της φορολογίας.

Εφόσον οι κυβερνήσεις δεν μπορούν να δημιουργήσουν μεγέθυνση με δαπάνες που οδηγούν στην αύξηση των ελλειμμάτων, θα πρέπει να το επιτύχουν με αύξηση της εξωτερικής ζήτησης, η οποία θα αποτελεί τη βάση και συγχρόνως θα καθορίζει την αύξηση της εγχώριας ζήτησης (κατανάλωση και επενδύσεις). Επομένως η επιμονή στη δημοσιονομική σταθερότητα βασίζεται στο σκεπτικό ότι το ευρώ θα επιβιώσει μόνον αν η Ε.Ε. έχει εξωτερικό πλεόνασμα αρκετά μεγάλο για να υπερκαλύψει την αποταμίευση των κρατών και του ιδιωτικού τομέα. Αυτό συνεπάγεται πως η δημοσιονομική αστάθεια, οι δαπάνες που δημιουργούν ελλείμματα και η αύξηση του χρέους στρέφονται στο εξωτερικό.

Πρόκειται για τον τρόπο με τον οποίο ιστορικά λειτουργεί το γερμανικό οικονομικό υπόδειγμα. Τι απαιτεί δηλαδή η Γερμανία; Απλά όλες οι εθνικές οικονομίες να εφαρμόσουν το γερμανικό υπόδειγμα!!! Δηλαδή η όλη λογική του γερμανικού «σχεδίου» θα ήθελε να οδηγήσει τις υπόλοιπες οικονομίες σε μια διαδικασία σύγκλισης και πολιτικής ενοποίησης διαμέσου **της ομογενοποίησής τους**, εντός της οποίας όμως – προσοχή – θα υπάρχει ως εγγενής **παρουσία η διαφοροποίησή τους** με βάση τον καταμερισμό εργασίας που καθορίζεται από την υπάρχουσα και συνεχώς διευρυνόμενη οικονομική ισχύ της Γερμανίας. Αυτό όμως που επιτρέπει την ύπαρξη της διαφοροποίησης, ως δευτερεύουσας στιγμής, δηλαδή αυτό που την υπερκαθορίζει, είναι η ομογενοποίηση των εθνικών οικονομιών ως προς το γερμανικό υπόδειγμα στην ονομαστική του μορφή και καθόλου στην πραγματικότητά του. Όμως με αυτό τον τρόπο η σύγκλιση οδηγεί τις εθνικές οικονομίες να μοιάζουν η μια με την άλλη, όπως ένα αυγό στο άλλο, με αποτέλεσμα την αύξηση της οικονομικής εντροπίας, και της αταξίας της Ευρωπαϊκής Οικονομίας. Τελικά, ενώ η Γερμανία ζητάει περισσότερο πολιτικό έλεγχο και ενοποίηση, η ΕΕ ενδέχεται να διαλυθεί από την πολιτική υπακοή στην παρατεταμένη στασιμότητα.